

Sempioł, Janina

Organizacja, rozwój i efektywność dydaktyczna liceów pedagogicznych w województwie olsztyńskim w latach 1945-1970

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 279-297

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janina Sempioł

ORGANIZACJA, ROZWÓJ I EFEKTYWNOŚĆ DYDAKTYCZNA LICEÓW PEDAGOGICZNYCH W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1945—1970

1. ORGANIZACJA I ROZWÓJ SZKOLNICTWA PEDAGOGICZNEGO

Jednym z najtrudniejszych zagadnień do rozwiązywania przy szybkim wzroście szkolnictwa podstawowego na Warmii i Mazurach po roku 1945 była sprawa kadr nauczycielskich, a szczególnie problem ich kształcenia. O doniosłości tego problemu świadczył fakt, że jeszcze w 1953 roku na terenie województwa pracowało 36,3% nauczycieli niewykwalifikowanych¹. Zatem najistotniejszym zagadnieniem w pierwszym okresie powojennym było zapewnienie wykwalifikowanych kadr do nauczania w szkołach podstawowych i stąd, zanim jeszcze udało się uruchomić zakłady kształcące nauczycieli, organizowano krótkie, wstępne kursy pedagogiczne. Jeden z takich kursów, trwający dwa miesiące, uruchomiono już 23 maja 1945 roku. Kierował nim poeta mazurski, Teofil Ruczyński, zaś słuchaczami w 90% była młodzież mazurska i warmińska².

Ówczesny naczelnik Wydziału Oświaty w Urzędzie Pełnomocnika Rządu RP, Paweł Sowa, odnotował w sprawozdaniu: „na podstawie spostrzeżeń poczynionych na kandydatach(kach) z miejscowego społeczeństwa do zawodu nauczycielskiego, Wydział doszedł do przekonania, że przeszkolenie tego elementu, bardzo cennego, jest konieczne”³.

Opracowano program kursu i zaangażowano personel nauczycielski. Zajęcia na kursie ujęto w trzy grupy: pierwsza to przedmioty humanistyczne — język polski, historia Polski, geografia Polski, których uczono 15 godzin tygodniowo; druga to przedmioty metodyczno-pedagogiczne — psychologia, pedagogika, dydaktyka z metodyką i higiena szkolna, realizowane również w wymiarze 15 godzin tygodniowo; trzecia grupa zajęć przeznaczona była na wycieczki krajoznawcze według życzeń słuchaczy i uznania kierownictwa kursu.

Kurs ten był początkiem później uruchamianych kursów pedagogicznych,

1 H. Garbowski, *Oświata polska na Warmii i Mazurach w okresie X-lecia Polski Ludowej*, w: *Konferencja Pomorska 1954*, Warszawa 1956, s. 460.

2 T. Ruczyński, *Oświata na Warmii i Mazurach*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1952, nr 1, s. 8. Pierwsi słuchacze miejscowego pochodzenia to: Erna Hohman, Małgorzata Wichert, Walburga Zachmanówna, Magdalena Serowska, Maria Barcz, Waleria Sznarbach i inni.

3. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Urząd Pełnomocnika Rządu RP (dalej UPRP), 40, Sprawozdanie z działalności Wydziału Szkolnego w Olsztynie za okres od 1—20 IV 1945 r.

a następnie liceów pedagogicznych. Zgodnie bowiem z zarządzeniem ministra oświaty już w 1945 roku zarysowały się trzy podstawowe formy przygotowywania nauczycieli szkół podstawowych: kształcenie nauczycieli w liceach pedagogicznych, przygotowanie nauczycieli do pracy pedagogicznej na kursach wprowadzających do zawodu i doksztalcanie tychże czynnych niewykwalifikowanych nauczycieli w rejonowych komisjach kształcenia nauczycieli (RKKN) ⁴.

Katastrofalny brak nauczycieli w okresie powojennym spowodował, że 22 maja 1945 roku minister oświaty wydał zarządzenie (Dz. U. nr 1, poz. 13 i 14) o organizacji sześciotygodniowych wstępnych kursów pedagogicznych dla absolwentów liceum oraz trzymiesięcznych kursów wprowadzających do zawodu nauczyciela dla absolwentów gimnazjum, a także sześciomiesięcznych wstępnych kursów pedagogicznych dla nauczycieli szkół podstawowych z ukończoną szkołą podstawową. Ci ostatni mieli uzupełniać swoje kwalifikacje w powstających przy liceach pedagogicznych rejonowych komisjach kształcenia nauczycieli. Takie kursy organizowano przed lub jednocześnie z powoływaniem liceów pedagogicznych. W Olsztynie pierwszy kurs tego typu zorganizowano 1 października 1945 roku. Brało w nim udział dziesięciu uczestników, w tym dziewięć kobiet. Półroczne kursy w 1946 roku dla czynnych nauczycieli mających ukończoną szkołę podstawową ilustruje tabela 1.

TABELA 1. Sześciomiesięczne kursy nauczycielskie w 1946 roku

Miejscowość	Data otwarcia	Uczestnicy		
		ogółem	chłopcy	dziewczęta
Morąg	26 lutego	47	25	22
Giżycko	20 marca	35	16	19
Olsztyn	22 marca	22	9	13
Szczytno	16 marca	21	3	18

Źródło: OBN, R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w woj. olsztyńskim w latach 1945—1970.

Kształcenie i doksztalcanie nauczycieli przebiegało kilkoma torami: w latach 1945—1970 w rejonowych komisjach kształcenia nauczycieli, a po roku 1960 — w korespondencyjnych liceach pedagogicznych oraz od 1952 roku w państwowych kursach nauczycielskich, tzw. PKN. Przekształcając każde liceum pedagogiczne powstawały rejonowe komisje kształcenia nauczycieli lub państwowe kursy nauczycielskie, w których doksztalcali się czynni a niewykwalifikowani nauczyciele szkół podstawowych. Obok bowiem braku kadry nauczycielskiej w ogóle, powstał nowy problem — problem nauczycieli niewykwalifikowanych, z trudem rozwiązywany w ciągu długich 25 lat przez kadrę pedagogiczną liceów i władze oświatowe.

Kurator Władysław Spurek w sprawozdaniu za rok szkolny 1949/50 pisał: „Łączna liczba nauczycieli niewykwalifikowanych doksztalczających się wynosi 709 osób, co stanowi 51% ogółu nauczycieli niekwalifikowanych w okręgu.

⁴ Dzienniki Urzędowe Ministerstwa Oświaty, 1945, nr 5, poz. 130; 1947, nr 6, poz. 138; 1950, nr 11, poz. 226 i nr 17, poz. 158.

Pozostała część nauczycieli, około 700, która nie doksztalała się, znalazła się w zawodzie nauczycielskim przypadkowo i będzie musiała być zastąpiona przez nowe siły nauczycielskie⁵. Że był to istotny kierunek doksztalania świadczy fakt, że rejonowe komisje doksztalania nauczycieli dały województwu 1856 nauczycieli kwalifikowanych, zaś państwowe kursy pedagogiczne i absolwenci pedagogicznych klas XI i X liceów ogólnokształcących wraz z liceami pedagogicznymi korespondencyjnymi — 1240 nauczycieli⁶.

Wszystkie te zabiegi doprowadziły do złagodzenia niekorzystnej sytuacji kadrowej na obszarze województwa olsztyńskiego. Jednak mimo zatrudnienia absolwentów z innych województw braki kadrowe występowały jeszcze do 1970 roku. O tym, jak potrzebna była ta forma doksztalania świadczy fakt, iż po 1965 roku, w trakcie definitywnej likwidacji liceów pedagogicznych, istniały ciągle jeszcze korespondencyjne licea pedagogiczne i państwowe kursy nauczycielskie, a nawet w 1970 roku przy Liceum Pedagogicznym w Szczytnie 24 nauczycieli złożyło egzamin dojrzałości jako eksterniści⁷.

Dla części ówczesnych nauczycieli niekwalifikowanych wybór zawodu był sprawą przypadkową. Jednak bardzo wielu uczestników doksztalających kursów zimowych i letnich zaakceptowało swój zawód, co w konsekwencji doprowadziło do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich. Wielu z nich ukończyło studia wyższe i dziś są oni zasłużonymi działaczami oświatowymi, inspektorami, kierownikami i dyrektorami szkół⁸.

Rozwój szkolnictwa pedagogicznego na Warmii i Mazurach był od samego początku zagadnieniem pierwszorzędnej wagi. Już 1 października 1946 roku działało 5 liceów pedagogicznych z 14 oddziałami, w których 49 nauczycieli kształciło 420 uczniów. W roku 1948 było już 6 liceów pedagogicznych z 37 oddziałami, 1174 uczniami i 82 nauczycielami, zaś w roku 1954 — 7 liceów z 49 oddziałami i 1775 uczniami⁹.

Powstawanie i rozwój liceów pedagogicznych był wynikiem społecznych potrzeb środowiska, ale zależał także od zaangażowania się władz oświatowych. Duże zasługi w organizowaniu pierwszych liceów pedagogicznych mają pierwsi ich dyrektorzy i nauczyciele, ale niewątpliwie inicjatywa i pomoc w ich organizacji wychodziła i zależała od kuratorów okręgu szkolnego i od kierowników oddziałów szkolenia i doskonalenia kadr (SiDK), przy czym ciężar organizacyjny spoczywał głównie na tych ostatnich oraz na wizytatorach tego resortu.

Największe zasługi w organizowaniu liceów pedagogicznych położył pierwszy nacelnik Oświaty — pedagog Otton Lipkowski, który pełnił tę funkcję w latach 1945—1949. W tym właśnie okresie powstało 6 liceów pedagogicznych, i 3 licea wychowawczyń przedszkoli (Prabuty, Szczytno i Bartoszyce). Następnie funkcje kierowników Oddziału Szkolenia i Doskonalenia Kadr pełnili: Ed-

5 WAPO, Kuratorium Okręgu Szkolnego (dalej KOS), 1, Protokoły i sprawozdania z wizytacji ministerialnej wydziałów Kuratorium oraz konferencji międzywydziałowej naczelników i kierowników poszczególnych oddziałów w latach 1946—1950.

6 XXX lat oświaty na Warmii i Mazurach, Olsztyn 1974, s. 29.

7 Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego (dalej OBN), R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w latach 1945—1970.

8 S. Szostakowski, *Powrót polskiej szkoły*, Warmia i Mazury, 1965, nr 1, ss. 22—23.

9 H. Garbowski, op. cit., s. 460.

ward Pietkiewicz — 1949—1951, Henryk Nalewajk — 1951—1952, Zdzisław Ratyński — 1952—1953, Jan Kujawski — 1953—1956, Bronisław Oleksiak — 1956—1971¹⁰.

Pierwsze licea pedagogiczne powstały w Olsztynie i Łuczanych (Giżycko). Dyrektor Liceum Pedagogicznego w Olsztynie, Henryk Nalewajk, pismem z 1 grudnia 1945 roku informował, że w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Olsztynie 3 września 1945 roku rozpoczęło naukę 67 uczniów, z których 8 mieszkało u rodziców, a 59 w internatach, podczas gdy miejsc w szkole było 80. Placówka zatrudniała 4 nauczycieli. Natomiast dyrektor Wacław Pochwałowski podawał, że Państwowe Liceum Pedagogiczne w Giżycku rozpoczęło zajęcia 25 października 1945 roku z trzema nauczycielami i 68 uczniami, z których 54 mieszkało u rodziców, a 13 w internacie¹¹.

Relacje pierwszych dyrektorów nie są zgodne z danymi zawartymi w piśmie kuratora Zygmunta Szulczyńskiego do Ministerstwa Oświaty z 5 grudnia 1945 roku, w którym prosił o wydanie orzeczeń w sprawie otwartych z dniem 1 września 1945 roku liceów w Olsztynie i Giżycku. Informował on, że w Olsztynie są trzy klasy stanowiące podbudowę, kurs przygotowawczy i I klasa licealna, w sumie 135 uczniów i 10 nauczycieli, że przy liceum czynna jest 7-klasowa szkoła ćwiczeń, która razem z liceum mieści się we własnym budynku szkolnym. Młodzież liceum rekrutuje się z centralnych powiatów Okręgu Mazurskiego. Charakteryzując sytuację Liceum Pedagogicznego w Giżycku kurator podawał, że istnieją tam trzy klasy wstępne, jedna klasa przygotowawcza i jedna licealna o ogólnej liczbie młodzieży 169 i dziewięciu nauczycielach z wyższym wykształceniem. Szkoła posiadała także dwa budynki z przeznaczeniem na internaty, a terenem rekrutacyjnym miały być trzy wschodnie powiaty okręgu olsztyńskiego¹². Dane kuratora były niewątpliwie zawyżone i wynikały z chęci zaimponowania władzom centralnym i tym samym zmuszenia ich do zaakceptowania stanu faktycznego.

Pierwszy dyrektor i organizator, Henryk Nalewajk, w rozmowie z autorką 15 grudnia 1976 roku powiedział: „otrzymaliśmy budynek przy ul. Pięięnego 3, a na internat — przy ul. Jagiełły. Nie zastaliśmy nic — tylko kupe

10 Nazwiska kierowników Oddziału Szkolenia i Doskonalenia Kadr ustalono na podstawie podpisów pod wszelkiego rodzaju dokumentami w WAPO, KOS, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN) i zbiorach prywatnych Jadwigi Lindner; K. Małka, *Polskie są Mazury*, ss. 54 i 226; T. Orackiego, *Twórcy i działacze kultury w woj. olsztyńskim w latach 1945—1970*, Olsztyn 1975, ss. 39, 95, 103 i 149, oraz na podstawie wywiadów z Jadwigą Lindner, Henrykiem Nalewajkiem, Bolesławem Oleksiakiem i Janem Kujawskim.

11 WAPO, KOS, 53, Organizacyjne sprawy liceów pedagogicznych 1945/46 — 1947/48, 1949/50; K. Małek, op. cit., s. 53, pisze: „Wystąpiliśmy z inicjatywą utworzenia Państwowego Liceum Pedagogicznego w Olsztynie, którego głównym celem było kształcenie nowych kadr nauczycielskich, zwłaszcza rekrutujących się z polskiego elementu rodzimego. Pierwszym dyrektorem liceum był Henryk Nalewajko” (powinno być Nalewajk — J. S.). Świadczą także o tym wszystkie dokumenty z tego okresu, znajdujące się w archiwach: WAPO, KOS, KW PZPR i OBN. Natomiast Witold Witkowski, którego wymienia Maria Obrębska-Kaczor, *Zakłady kształcenia nauczycieli w woj. olsztyńskim w latach 1945—1970*, Zeszyt Pedagogiczny, Olsztyn 1974, ss. 60—61, wymieniony jest też na liście nauczycieli PLP w Olsztynie z 1947 r. na poz. 16 z zaznaczeniem, że jest na etacie ZNP (w zbiorach OBN j.w.). M. Obrębska-Kaczor powołuje się w wymienionym artykule na zbiory archiwalne KOS. Poza tym H. Nalewajk w wywiadzie z 15 XII 1976 r. powiedział: „Ja organizowałem liceum i byłem dyrektorem, W. Witkowski był na etacie ZNP, a u nas brał pieniądze.”

12 WAPO, KOS, 53, Otwarcie Liceum Pedagogicznego. Pismo do Min. Oświaty.

potłuczonych mebli i szkielec. Z pierwszą grupą nauczycieli i uczniów nosiliśmy meble i inne urządzenia, skąd tylko się dało. Młodzież, która wiele przeżyła, pracowała z zapałem. Pierwsi nauczyciele, to: Genowefa Wiśniewska, Karol Świerczyński i jego żona, Michał Chomin, Jadwiga Lindner, Zofia Kottik i Janina Kirkicka”.

W monografii Giżycka zanotowano: „w roku 1945 otwarto dwuletnie gimnazjum o ustroju semestralnym dla młodzieży pragnącej uzupełnić średnie wykształcenie, przy ulicy Pionierskiej. W czynszowej kamienicy zajęto 3 pokoje — dwie klasy z siedmioma uczniami. Wacław Pochwałowski — były więzień obozów hitlerowskich — doskonały organizator, dyżurując na dworcu kolejowym angażował pedagogów wprost z pociągów wiozących osadników. Od 1946 roku przeniesione na ul. Mickiewicza 5. Pracujący nauczyciele to: Anna i Bronisław Zapaśnikowie, Wincenty Dworzańczyk, Anna Chomińska, Michał Gembicki, Irena Dobrowolska i Stefania Jackiewicz. Internat mieścił się w dwu adaptowanych budynkach mieszkalnych”¹³.

1 grudnia 1945 roku — jako trzecie — uruchomiono Liceum Pedagogiczne w Morągu. Jego organizatorem i pierwszym dyrektorem był Bolesław Wytrązek, który funkcję tę pełnił do 31 sierpnia 1946 roku. O narodzinach tego liceum wspomina on, że cały grudzień trwały prace nad doprowadzeniem budynku do stanu używalności, że równocześnie zorganizowano już w okresie ferii zimowych pierwszy krótkoterminowy kurs szkoleniowy dla czynnych, niekwalifikowanych nauczycieli. Krótkoterminowe kursy organizowane były w styczniu i lutym, a w marcu zorganizowano sześciomiesięczny kurs, którego 16 uczestników rekrutowało się z Uniwersytetu Ludowego w Rudziskach: „Młodzież tam była wychowana w atmosferze przesyconej silnie folklorem regionu mazurskiego i otoczona istic rodzicielską troską i opieką ze strony dyrektora Karola Małłka i jego żony, z którymi była bardzo silnie — emocjonalnie związana”¹⁴. Liceum mieściło się przy ulicy Stalina, wspólnie ze szkołą ćwiczeń, której kierownikiem był Józef Kulesza. Do liceum, zatrudniającego 4 nauczycieli, uczęszczało 47 uczniów mieszkających w internacie. W 1948 roku liceum przeniesiono do Ostródy do świątyni wyremontowanego gmachu byłej niemieckiej szkoły średniej — Kaiser Wilhelm Schule, zbudowanej w 1907 roku, znajdującej się przy dziesięcyszej ulicy Świerczewskiego 2¹⁵.

Czwarte liceum zostało uruchomione 1 września 1946 roku w Mrągowie przy ulicy Lenina 72. Jego organizatorem był wspomniany już Bolesław Wytrązek. Zajęcia rozpoczęły się 10 września, wyłącznie z młodzieżą pochodzenia miejscowego. Na początku było 80 kandydatów, zaś w roku szkolnym 1947/48 — 187. Terenem rekrutacji młodzieży były sąsiednie powiaty wraz z ludnością napływową, ale przede wszystkim młodzież mazurska i warmińska, która stanowiła w tym czasie prawie 50%. Pierwszymi nauczycielami liceum w Mrągowie byli: Hanna Korolec, Augustyn Bloch, Gustaw Thomas, Irena i Mieczysław

13 A. Wakar, T. Willan, Giżycko, *Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1966, s. 243.

14 B. Wytrązek, *Nasz start*, Nowa Szkoła, 1969, nr 8/9, ss. 94—95; K. Małłek, op. cit., s. 36.

15 Wszelkie wzmianki (Kronika PLP w Ostródzie, ss. 64—65; M. Obrębska-Kaczor, op. cit., s. 63) podają rok przeniesienia 1947. Tymczasem w sprawozdaniach do Kuratorium (WAPO, KOS, 53) jeszcze 1 IV 1948 r. figuruje miejscowość Morąg. Potwierdzeniem jest notatka w „Zyciu Olsztyńskim” nr 260 z 20 IX 1948 r. pt. *Dzień Ostródy*, która informuje, że w dniu 16 IX 1948 r. rozpoczęło normalną pracę przeniesione z Morąga Państwowe Liceum Pedagogiczne.

Jeske. Jeden z absolwentów pisał: „...dyrektor Bolesław Wytrązek werbował uczniów na rynku w dni targowe. Szkoła ruszyła z dwoma półrocznymi kursami oraz klasą wstępną — razem 63 uczniów”¹⁶.

Kolejne — piąte liceum uruchomiono w Szczytnie 1 września 1946 roku (przy ulicy Kasprowicza 1). Zajęcia rozpoczęto kursem dla 21 uczestników w dniu 16 września. Organizatorem i dyrektorem tego liceum był doświadczony pedagog — były dyrektor Seminarium Nauczycielskiego w Zaleszczykach i Czortkowie — Emil Mysłowski. Młodzież rekrutowała się przede wszystkim z sąsiednich powiatów kurpiowskich. Dało ono w roku 1949 pierwszych 26 absolwentów i w tym też roku zostało przeniesione do lepszych warunków lokalowych, do wyremontowanego gmachu przy ulicy Orła Białego 5 w Lidzbarku Warmińskim. W budynku gospodarczym zorganizowano kuchnię, a młodzież mieszkała w kilku domach zaadaptowanych na internaty. Dopiero w 1955 roku wybudowano nowy internat na 200 miejsc. Dyrektorem liceum w Lidzbarku Warmińskim był w dalszym ciągu Emil Mysłowski, natomiast w Szczytnie uruchomiono liceum pedagogiczne dla wychowawczyń przedszkoli¹⁷.

Szóste liceum pedagogiczne uruchomiło 1 września 1948 roku Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dziecka, w ramach Centralnego Ośrodka Wychowawczo-Szkoleniowego im. Janusza Korczaka, w Bartoszycach. Liceum to faktycznie istniało już od 1 września 1947 roku, założone z inicjatywy Aleksandra Lewina, opiekuna z ramienia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dziecka. Dyrektorem została Aleksandra Leśniewska. Było to „jedyne nie tylko w Polsce, ale i w Europie, eksperymentalne liceum dla wychowców”, mające wówczas 46 uczniów rekrutujących się spośród wychowanków i wychowawców Ośrodka¹⁸.

Specjalizacje przedmiotowe w liceach pedagogicznych zostały wprowadzone dopiero w roku szkolnym 1950/51, tymczasem liceum bartoszyckie od razu powstało w określonym zamiarem kształcenia wychowawców dla domów dziecka, a więc już w założeniu było typem placówki społeczno-opiekunczej. Było to liceum pod tym względem pionierskie, nie mające żadnych wzorów. Opracowano nowy program, uwzględniający przede wszystkim zagadnienia opieki nad dzieckiem.

Rozwój liceów pedagogicznych w latach 1946—1949 ilustruje tabela 2.

Kurator Władysław Spurek w sprawozdaniu za okres od 1 września 1949 roku do 1 maja 1950 roku pisał: „posiadamy 5 liceów pedagogicznych z liczbą dzieci 1052 oraz 2 licea dla wychowawczyń przedszkoli z liczbą młodzieży 153. Nadto zakład Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bartoszycach z liczbą uczniów 130. Na ogólną liczbę 1310 uczniów w ZKN [zakładach kształcenia nauczycieli — J. S.] — 192 osoby były miejscowego pochodzenia”¹⁹.

16 H. Skok, *Działac — być aktywnym*, Głos Olsztyński, 1967, nr 251 z dn. 21—22 X.

17 OBN, R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w latach 1945—1970; Wywiad z 10 XII 1976 r. z długoletnim nauczycielem i dyrektorem liceów — Piotrem Limanowskim oraz wywiad z 20 XII 1976 r. z dyrektorem i organizatorem tegoż Liceum — Emilem Mysłowskim (E. Mysłowski zmarł 18 IV 1977 r.).

18 [ni], *Jedynie w Europie bartoszyckie liceum dla wychowawców jest placówką eksperymentalną*, Życie Olsztyńskie, 1948, nr 96 z dn. 8 IV; M. Warneńska, *List z „Archipelagu ludzi odzyskanych”*, Trybuna Ludu, 1961, nr 11 z dn. 12 I.

19 WAPO, KOS, 1, Sprawozdanie KOS od 1 IX 1949 r. — 1 V 1950 r.

Stan sześciu liceów utrzymał się do 1953 roku. W tym okresie następowała ich stabilizacja pod względem organizacyjnym i dydaktyczno-wychowawczym. Początki tworzenia liceów nazwano okresem organizacyjnym, a przekształcenie ich w czteroletnie — okresem pierwszej stabilizacji i umacniania²⁰.

TABELA 2. Licea pedagogiczne w latach 1946—1949

Wyszczególnienie	Olsztyn	Giżycko (Łuczany)	Morağ —Ostróda	Mrağowo	Szczytno	Barto- szyce	Razem
Klasy							
1946	4	4	3	—	—	—	11
1947	5	5	2	2	2	—	16
1948	8	6	5	7	8	3	37
1949	8	6	5	7	8	3	37
Uczniowie							
1946	95	129	91	—	—	—	315
1947	133	163	55	57	56	—	464
1948	261	169	152	205	311	76	1174
1949	240	162	143	205	307	18	1075
Nauczyciele etatowi							
1946	7	6	2	—	—	—	15
1947	8	8	1	5	1	—	23
1948	8	7	6	10	6	3	40
1949	8	7	7	10	7	3	42
Nauczyciele dochodzący							
1947	9	9	3	2	6	—	29
1948	7	5	4	3	2	3	24
1949	7	5	6	3	2	8	31

Źródło: WAPO, KOS, 4, Sprawozdania o stanie szkolnictwa na terenie okręgu szkolnego; obliczenia własne.

W roku szkolnym 1950/51 wprowadzono specjalizacje przedmiotowe. W województwie olsztyńskim cztery licea otrzymały prawo przygotowywania nauczycieli specjalistów. Były to: Liceum Pedagogiczne w Bartoszycach — specjalizacja społeczno-opiekuńcza; Liceum Pedagogiczne w Giżycku — specjalizacja w zakresie wychowania fizycznego; Liceum Pedagogiczne w Olsztynie — specjalizacja w zakresie języka rosyjskiego; Liceum Pedagogiczne w Ostródzie — specjalizacja harcerska.

Takie rozmieszczenie liceów pedagogicznych nie było zadowalające, ponieważ cztery z ogólnej liczby sześciu znajdowały się w północno-wschodniej części województwa, natomiast w części południowej i zachodniej były tylko dwa (Olsztyn i Ostróda). Chcąc poprawić ten stan doprowadzono do uruchomienia siódmego liceum pedagogicznego w Szczytnie w dniu 1 września 1953

²⁰ B. Ratuś, *Licea pedagogiczne w Polsce Ludowej 1944—1970*, Warszawa—Poznań 1974.

roku. Początkowo ulokowano je w Liceum Wychowawczyń Przedszkoli, przy ulicy Kasprowicza 1. Organizatorką była dyrektorka tegoż liceum — Sabina Mesojed. Po odbudowie dawnej poniemieckiej Hindenburg Schule przy ulicy Polskiej 18, tutaj przeniesiono liceum w 1956 roku, a jego dyrektorem został Antoni Pyd²¹.

Baza materialna liceów była mniej więcej podobna. Najczęściej były to budynki trzykondygnacyjne z aulą i salą gimnastyczną. Parter zajmowała szkoła ćwiczeń, a pierwsze i drugie piętra — klasy licealne. Każde liceum posiadało boisko sportowe, ogród, budynki internackie oraz zabudowania gospodarcze, w których prowadzono hodowlę. W niektórych liceach początkowo utrzymywano jako siłę pociągową konie, później wszystkie otrzymały samochody dostawcze. Sytuacja materialna liceów — baza i wyposażenie — z każdym rokiem ulegały poprawie.

W związku z wprowadzeniem w 1950 roku specjalizacji, Kuratorium Okręgu Szkolnego informowało Ministerstwo Oświaty także o stanie materialnym liceów. O liceum w Olsztynie pisano: „Budynek 2-piętrowy przy ulicy Jagiellońskiej 10, o ogólnej kubaturze 9840 m² z 42 pomieszczeniami, w tym izb lekcyjnych 27. Posiada dobrą pracownię fizyczną, biologiczną, obróbki drewna, metalu, a w stadium organizacji jest pracownia geograficzna. Dobrze zaopatrzona w pomoce naukowe (posiada komplety do ćwiczeń grupowych). Nauczycieli 16, w tym 7 to kierownicy Okręgowego Ośrodka Metodyczno-Dydaktycznego. Brak internatu dla chłopców. Wychowanie stoi na dobrym poziomie”²².

Z relacji Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie wynikało, że liceum ostródzkie w 1950 roku, po zakończeniu remontu, miało najlepsze warunki lokalowe w całym województwie. Posiadało dobrze wyposażoną salę gimnastyczną i gabinety — biologiczny, fizyczny i historyczno-geograficzny oraz robót ręcznych. Dobrze też było wyposażone w pomoce naukowe do nauki biologii, fizyki i chemii. W liceum tym pracowało wówczas dziesięciu nauczycieli, a brakowało specjalistów nauczania geografii i gimnastyki. Wystarczająco był internat dla 100 chłopców, a dziewczęta mieszkaly w szkole²³.

Niekorzystnie przedstawiała się baza materialno-dydaktyczna liceum w Giżycku. Kuratorium informowało, że budynek jest stary, o nieodpowiednim rozkładzie sal i korytarzy, że nie ma boiska sportowego, a sala gimnastyczna wymaga remontu. Liceum odczuwało duże braki w sprzęcie. Pomoce mogły być wykorzystywane tylko do pokazów w czasie lekcji, a nie ćwiczeń. Remontowano trzeci gmach, otrzymany z Miejskiej Rady Narodowej, z przeznacze-

21 AAN, Ministerstwo Oświaty (dalej Min. Ośw.), 122/1, Zarządzenie Min. Ośw. z 12 I 1954 r. w sprawie utworzenia Liceum Pedagogicznego w Szczytnie („z dniem 1 IX 1953 r. uruchamia się Liceum Pedagogiczne w Szczytnie, są 2 oddziały, uczniów 109, na razie w budynku Liceum Wychowawczyń Przedszkoli”). Wspominała o tym również Sabina Mesojed — była dyrektorka tegoż Liceum w wywiadzie z 22 IV 1977 r.

22 AAN, Min. Ośw., 118/1, Sprawozdanie z uruchomienia prywatnego Liceum Pedagogicznego TPD w Ostródzie 1 IX 1950 r.; 118/2, Wniosek o nadanie uprawnień szkoły państwowej Prywatnemu Liceum Pedagogicznemu w Olsztynie z 1 IX 1949 r.

23 Ibidem. Z własnych obserwacji dodają, że w 1953 r. odbudowano duży dom mieszkalny przy ulicy Kopernika 28/27 z przeznaczeniem na internat. Część wychowanek mieszkała jednak w byłym internacie męskim przy ulicy Olsztyńskiej 9 i dopiero gdy w 1960 r. wybudowano nowoczesny internat przy ulicy Grunwaldzkiej 14, zamieszkały tam wszystkie dziewczęta.

niem na internat żeński. Personel charakteryzowano jako dobry — składał się z 10 nauczycieli. Brak było specjalistów do nauczania śpiewu i robót ręcznych²⁴.

W opinii ówczesnych dyrektorów na początku lat sześćdziesiątych najlepsze usytuowanie, warunki lokalowe i wyposażenie posiadało Liceum Pedagogiczne w Bartoszycach. W 1962 roku nauczyciel tegoż liceum, Leonard Turkowski, pisał o nim: „siedem wielkich bloków usytuowanych na skraju miasta, nad rzeką, wciętych w las miejski. Duży stadion, potężna hala sportowa, piękny basen pływakki. Własne warsztaty rzemieślnicze, centralne ogrzewanie, bloki mieszkalne dla pracowników, ogródki, aparaty filmowe, 3 telewizory, asfaltowe uliczki, trawniki i klomby, czystość i porządek”²⁵.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych zainteresowano się bliżej młodzieżą narodowości ukraińskiej, bowiem około 10% ludności województwa w roku 1947 stanowili Ukraińcy²⁶. Zaistniała konieczność szkolenia nauczycieli narodowości ukraińskiej, gdyż w dużych skupiskach ludności ukraińskiej w szkołach podstawowych wydzielono odrębne zespoły uczniów, liczące od czterech do siedmiorga dzieci, z którymi prowadzono zajęcia w języku ukraińskim. O potrzebie szkolenia nauczycieli znających język ukraiński świadczył fakt, że w roku szkolnym 1957/58 w województwie olsztyńskim było tylko 48 osób uczących języka ukraińskiego, w tym 37 na etatach nauczycielskich, a 11 społecznie, podczas gdy na terenie województwa zarejestrowanych było ponad 100 zespołów uczniowskich w 80 miejscowościach, uczących się dodatkowo języka ukraińskiego²⁷.

W wyniku realizacji zalecenia, zawartego w instrukcji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 23 sierpnia 1956 roku i uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie z dnia 3 lutego 1956 roku, Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie zarządziło przekształcenie Liceum Wychowawczyń Przedszkoli w Bartoszycach w Liceum Pedagogiczne nr 2 i w roku szkolnym 1956/57 zaprzestano rekrutacji do Liceum Wychowawczyń Przedszkoli, a rozpoczęto rekrutację do klas ukraińskich liceum pedagogicznego²⁸. Z dniem 3 września 1956 roku uruchomiono zatem w województwie ósme, ostatnie liceum pedagogiczne na terenie Ośrodka Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dziecka w Bartoszycach — Liceum Pedagogiczne nr 2. W pierwszym roku nau-

24 Archiwum KW PZPR w Olsztynie, Wydział Propagandy, „A” (materiał nie opracowany). Protokół z wizytacji Liceum Pedagogicznego w Giżycku z 15 XII 1956 r. informuje, że LP i szkoła ćwiczeń mieszczą się w dużym, dostosowanym do potrzeb budynku. Poza klasami szkolnymi w budynku jest aula oraz gabinety: fizyczny, biologiczny i prac ręcznych. Zaopatrzenie w pomoce zadowalające. Obok budynku sala gimnastyczna, właściwie wyposażona w potrzebny sprzęt. Jest także sprzęt do sportów wodnych, boisko dostosowane do potrzeb i ogród warzywny.

25 L. Turkowski, *Światła archipelagu*, Głos Nauczycielski, 1962, nr 27, s. 5.

26 M. Winnicki, *Osadnictwo ludności ukraińskiej w województwie olsztyńskim*, Olsztyn 1965, ss. 14—15.

27 Z. D. [Zofia Dudzińska], *Szkolnictwo ukraińskie w województwie olsztyńskim*, Głos Olsztyński, 1959, nr 288 z dn. 24 IX.

28 Uchwały Komitetu Wojewódzkiego PZPR z roku 1957/58, Olsztyn 1958, s. 95. W Bartoszycach wyodrębniono w 1957 r. grupę 111 uczniów narodowości ukraińskiej, a w Ostródzie 16. Jeden z wniosków uchwały KW PZPR w Olsztynie mówi o tym, że należy przeanalizować możliwości otwarcia szkół realizujących cały program w języku ukraińskim, a także możliwość reorganizacji Liceum Pedagogicznego Wychowawczyń Przedszkoli w Bartoszycach jako liceum ukraińskiego.

czenia 2 klasy ukraińskie realizowały program liceum pedagogicznego w języku polskim i dodatkowo język ukraiński w wymiarze 16 godzin tygodniowo²⁹. Dyrektorem została Barbara Serkes, dotychczasowa dyrektorka Liceum Wychowawczyń Przedszkoli. W roku szkolnym 1957/58 wprowadzono język ukraiński jako wykładowy do nauczania matematyki, fizyki, biologii i chemii³⁰.

Zorganizowanie tego typu szkoły wynikało z potrzeb społecznych, o czym świadczy fakt, że było 215 chętnych do klas pierwszych. Jednak ze względu na wiek (17—31 lat) odrzucono 45 podań, a ze 170 dopuszczonych do egzaminu przyjęto 63 osoby, w tym 41 z Olsztyńskiego i 22 z innych województw. Nie wprowadzono od razu języka ukraińskiego jako wykładowego, ponieważ na egzaminie stwierdzono u kandydatów zbyt słabą znajomość tego języka tak w mowie, jak i w piśmie³¹.

TABELA 3. Stan organizacyjny liceów pedagogicznych w 1957 roku

Licea		Klasy					Razem
		I	II	III	IV	V	
Bartoszyce nr 1	a	2	2	2	2	2	10
	b	86	55	75	70	48	334
Bartoszyce nr 2	a	2	2	1	—	—	5
	b	88	78	35	—	—	201
Giżycko	a	1	2	2	2	1	8
	b	44	60	56	54	36	250
Lidzbark Warmiński	a	1	2	2	2	2	9
	b	44	78	58	54	60	294
Mrągowo	a	1	2	2	2	1	8
	b	42	64	62	64	38	270
Olsztyn	a	1	2	1	1	1	6
	b	45	64	35	31	28	201
Ostróda	a	2	2	1	2	1	8
	b	80	86	40	60	39	305
Szczytno	a	1	2	2	2	1	8
	b	45	74	72	55	30	276
Ogółem	a	11	16	13	13	9	62
	b	475	557	430	388	279	2130

a — oddziały; b — uczniowie.

Źródło: AAN, Min. Oświaty, 126/3, Plan usług na rok 1957 w zakresie liceów pedagogicznych.

²⁹ Ibidem oraz KOS, O-II-3/068/58, Kronika Liceum Pedagogicznego nr 2 w Bartoszycach, ss. 12, 14, 19, 45, podaje, że w roku szkolnym 1959/60 na 116 uczniów do klasy I przyjęto 31 narodowości ukraińskiej, a w 1960/61 na 92 — 31 uczniów narodowości ukraińskiej. Najczęściej na dwie klasy narodowości polskiej przypadła jedna klasa narodowości ukraińskiej.

³⁰ AAN, Min. Ośw., 122/1, Zarządzenie Min. Ośw. o przekształceniu Liceum Wychowawczyń Przedszkoli na Liceum Pedagogiczne nr 2 w Bartoszycach (Liceum Wychowawczyń Przedszkoli w Bartoszycach z dniem 1 IX 1955 r. przekształca się w Liceum Pedagogiczne). Fakt ten odnotowuje również Kronika Liceum Pedagogicznego nr 2 w Bartoszycach, s. 14.

³¹ Archiwum KW PZPR, Wydział Propagandy, „A” (Materiał nie opracowany), Wyniki nauczania i wychowania w szkołach podstawowych, liceach ogólnokształcących, liceach pedagogicznych za pierwsze półrocze 1956/57.

Tak więc w 1956 roku w województwie olsztyńskim było 8 liceów pedagogicznych, łącznie z 64 oddziałami i 2117 uczniami. Stan organizacyjny liceów w roku szkolnym 1957/58, kiedy przeszły one na pięcioletni cykl kształcenia i znalazły się w tak zwanym drugim okresie stabilizacji, ilustruje tabela 3 ³².

Z analizy tabeli wynika, że licea pięcioletnie w 1957 roku posiadały nie więcej niż po dwa oddziały, których liczebność osiągała 45 uczniów. Najliczniejsze były klasy pierwsze, zaś klasy starsze wskutek odsiewu były mniej liczne. Najmniej uczniów miało Liceum Pedagogiczne nr 2 w Bartoszycach, które istniało dopiero trzeci rok oraz Liceum Pedagogiczne w Olsztynie, w którego budynku działało już od 1954 roku Studium Nauczycielskie na poziomie pomaturalnym, kształtujące specjalistów dla szkół podstawowych. Liceum istniało nadal obok Studium Nauczycielskiego i dopiero w roku 1959 nie przeprowadzono naboru do klas pierwszych. Ostateczna jego likwidacja nastąpiła z dniem 31 sierpnia 1962 roku. Wówczas w województwie olsztyńskim zaczął się czwarty okres liceów pedagogicznych — okres ich sukcesywnej likwidacji ³³.

Ponieważ w 1960 roku uruchomiono w Ostródzie drugie w województwie Studium Nauczycielskie, toteż już w roku 1959 nie prowadzono rekrutacji do klas pierwszych w liceum w Ostródzie. Jednak pod naciskiem środowiska, a i potrzeb kadrowych województwa, równocześnie z uruchomieniem studium (po rocznej przerwie) przeprowadzono znów nabór do klas pierwszych liceum. Absolwenci tych klas, w liczbie 69, dopiero w 1965 roku opuścili szkołę. Promocja ta była ostatnią w dwudziestoletnim okresie działalności olsztyńskiego liceum. Ostateczna jego likwidacja nastąpiła 31 sierpnia 1965 roku ³⁴. W następnej kolejności zostało zlikwidowane Liceum Pedagogiczne nr 2 w Bartoszycach, które z dnia 1 września 1967 roku włączono do Liceum Pedagogicznego nr 1.

W roku 1964 zaprzestano rekrutacji w Liceum Pedagogicznym w Mrągowie, przekształcając je stopniowo w Liceum Wychowawczyń Przedszkoli. Likwidacja liceum nastąpiła z dniem 31 sierpnia 1969 roku, a ostatnich pięciu „poprawkowiczów” zdało maturę w roku 1970 razem z absolwentami Liceum Wychowawczyń Przedszkoli.

Licea pedagogiczne w Bartoszycach, Giżycku, Lidzbarku Warmińskim i Szczytnie zaprzęstały rekrutacji w roku szkolnym 1965/66, a działalność ich

32 AAN, Min. Ośw., 126/3, Planowanie i organizacja liceów pedagogicznych w roku szkolnym 1957/58. Uchwała Rady Ministrów nr 69/57 z 19 II 1957 r. dotyczyła przejścia liceów pedagogicznych na pięcioletni cykl kształcenia nauczycieli, co miało wyrównać i zlikwidować braki w wiadomościach rzeczowych absolwentów. W liceach pedagogicznych w 1957 r. nie było matur, a uczniowie klas czwartych otrzymali promocję do klas piątych. Wytyczne Ministerstwa, które miały doprowadzić do poprawy w przygotowaniu naukowym i pedagogicznym kandydatów na nauczycieli były następujące: „Nauczyciele liceów pedagogicznych powinni stosować stale wzrastające wymagania w stosunku do uczniów i nie dopuszczać do jakiegokolwiek liberalnego traktowania ich braków. Dotyczy to wszystkich uczniów liceów pedagogicznych, a głównie uczniów obecnych klas czwartych.”

33 AAN, Min. Ośw., 129/1, Pismo KOS w sprawie zamknięcia Liceum Pedagogicznego w Olsztynie.

34 W roku 1963 z inicjatywy dyrektora Władysława Sempłowa zorganizowano trzeci zjazd absolwentów połączony z wydaniem *Księgi Pamiątkowej* tego Liceum ze spisem absolwentów (Ostróda 1963). Naturalnie, dwie klasy piąte figurowały jako maturalne, ale w szkole czynne były także dwie klasy trzecie, których spisu w księdze nie ma. Stan taki myli wiele osób, które za rok zamknięcia liceum uważają 1963 lub 1964 (M. Obrębska-Kaczor, op. cit., s. 66; F. Sikora, *Szkolnictwo, w: Ostróda i okolice*, Olsztyn 1975, s. 342).

zakończyła się ostatecznie z dniem 31 sierpnia 1970 roku. Pozostała ostatnia klasa piąta kontynuowała naukę przy Liceum Pedagogicznym dla Wychowawczyń Przedszkoli w Szczytnie i w 1971 roku 37 maturzystów zamknęło listę absolwentów liceów pedagogicznych w województwie olsztyńskim.

Mimo tendencji likwidacji liceów pedagogicznych (w Olsztyńskim od 1962 roku) cieszyły się one nadal ogromną popularnością, tak że w liceach uruchamiano nie 2 ciągi klas, a 3 i 4, w zależności od warunków lokalowych i ogólnych limitów.

Począwszy od 1960 roku, w ciągu 10 lat, licea dały województwu 4132 ab-

TABELA 4. Absolwenci liceów pedagogicznych w latach 1948—1971

Rok	Bartoszyce nr 1	Bartoszyce nr 2	Głazycko	Lidzbark Warmiński	Mragowo	Olsztyn	Ostróda	Szczytno	Razem
1948	—	—	23	—	—	19	—	—	42
1949	—	—	22	—	—	27	20	26	95
1950	—	—	24	49	24	37	17	—	151
1951	15	—	27	53	67	20	27	—	211
1952	17	—	27	36	31	16	17	—	144
1953	24	—	43	47	19	38	45	—	216
1954	42	—	38	41	46	26	53	—	246
1955	47	—	22	35	38	29	44	—	215
1956	60	—	16	42	58	27	38	—	241
1957	6	—	—	—	—	—	—	—	6
1958	29	—	37	55	32	26	32	31	242
1959	57	—	31	50	45	27	36	21	267
1960	42	18	32	40	39	27	33	28	259
1961	46	53	34	49	35	50	40	40	347
1962	33	48	23	50	24	48	55	22	303
1963	65	48	35	53	35	—	72	34	334
1964	65	81	71	74	49	—	—	58	397
1965	59	64	65	48	74	—	69	71	450
1966	87	82	62	91	92	—	—	77	491
1967	91	77	70	85	49	—	—	33	405
1968	141	—	41	74	31	—	—	43	330
1969	124	—	72	79	69	—	—	64	408
1970	149	—	71	81	5	—	—	65	371
1971	—	—	—	—	—	—	—	37	37
Ogółem	1198	463	886	1134	862	417	598	650	6208

Źródło: OBN, R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w woj. olsztyńskim w latach 1945—1970; obliczenia własne.

solwentów, podczas gdy poprzednie piętnastolecie dało 2076 — równo o połowę mniej. Dane te świadczą, że okres stabilizacji liceów pięcioletnich i okres ich likwidacji były najbardziej intensywne pod względem efektywności kształcenia kadry nauczycielskiej, dając oświacie 66,5% ogólnej liczby absolwentów dziennych liceów pedagogicznych. Ogólna liczba absolwentów, począwszy od 1948 roku, a kończąc na 1971 roku, wyniosła 6208³⁵.

Najwięcej, bo aż 1198 absolwentów dało Liceum Pedagogiczne nr 1 w Bartoszycach. Na drugim miejscu uplasował się Lidzbark Warmiński z 1134 absolwentami, na trzecim — Giżycko z 886, dalej Mrągowo — 862, Szczytno — 652 i Ostróda 598, natomiast Liceum nr 2 w Bartoszycach i Olsztyn — 463 i 417. O różnicach w liczbie absolwentów decydowały warunki lokalowe i wyposażenie, rok uruchomienia i rok zakończenia działalności poszczególnych liceów. Biorąc pod uwagę poszczególne lata, za najbardziej intensywne należy uznać dziesięciolecie 1961—1970, gdy liczba absolwentów przekraczała 300 rocznie, a szczególnie lata 1965—1969, kiedy to licea dawały co roku ponad 400 nauczycieli (tab. 4).

Z tabeli 4 wynika, że pierwszych własnych 42 absolwentów z pełnymi kwalifikacjami pedagogicznymi otrzymało województwo w 1948 roku, a ostatnich 37 — w 1971 roku. Liceum Pedagogiczne w Szczytnie pierwszych 26 absolwentów dało w roku 1949 i w tym też roku zostało przeniesione do Lidzbarka Warmińskiego, a na jego miejscu w Szczytnie powstało Liceum Pedagogiczne Wychowawczyń Przedszkoli. Powtórnie Liceum Pedagogiczne w Szczytnie uruchomiono w 1953 roku, które pierwszych absolwentów już pięcioletnich liceów wykształciło w 1958 roku. W roku 1957 nie było w liceach pedagogicznych matur, ponieważ przeszły one na pięcioletni cykl kształcenia i tylko wyjątkowo dla sześciu „poprawkowiczów” zorganizowano zbiorową maturę w Liceum Pedagogicznym nr 1 w Bartoszycach. Najpóźniej natomiast uruchomiono Liceum Pedagogiczne nr 2 w Bartoszycach z ukraińskim językiem nauczania, które pierwszych 18 absolwentów dało w 1960 roku.

Najmniej uczniów w dwudziestopięcioletniej działalności miały licea w trzech pierwszych i w trzech ostatnich latach, kiedy to ich łączna liczba nie osiągnęła tysiąca. Najwięcej uczniów miały licea w latach 1956—1965, kiedy ich liczba przekraczała 2 tysiące, osiągając w 1964 roku 2608 uczniów. Jedynie w roku 1958 nie osiągnięto 2 tysięcy uczniów, co było spowodowane brakiem naboru do klas pierwszych w Liceum Pedagogicznym w Olsztynie.

Poszczególne licea w czasie swego istnienia największy stan liczbowy uczniów osiągnęły: Liceum nr 1 w Bartoszycach po 463 uczniów w latach 1962 i 1964; Liceum nr 2 w Bartoszycach — 480 w 1963 roku; Lidzbark Warmiński 494 w 1964 roku; Mrągowo i Szczytno po 386 w 1964 roku; Ostróda 384 w 1954 roku; oraz Olsztyn po 248 uczniów w latach 1952 i 1953³⁶. Było to

35 OBN, R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w latach 1945—1970. W zbiorach OBN znajdują się odpisy z danych GUS i na nich oparto wyliczenie absolwentów. A. Gerszberg, *Wybrane zagadnienia oświaty olsztyńskiej*, Oświata i Wychowanie, 1974, nr 15, podaje 5629 absolwentów; w: *XXX lat oświaty na Warmii i Mazurach* podano, że liczba absolwentów dziennych wynosi 6354. Przykładem różnic w obliczeniach może być fakt, że F. Sikora, op. cit., informuje, iż tamtejsze liceum dało 511 absolwentów, gdy faktycznie dało 598. Nie wzięto pod uwagę faktu, że w *Księdze Pamiątkowej* z 1963 r. nie było nazwisk uczniów dwóch ostatnich w tej szkole klas trzecich.

36 OBN, R-158/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w woj. olsztyńskim w latach 1945—1970.

uwarunkowane bazą lokalową oraz warunkami materialnymi i kadrowymi poszczególnych liceów.

2. EFEKTYWNOŚĆ KSZTAŁCENIA W LICEACH PEDAGOGICZNYCH

Efektywność kształcenia wiązała się przede wszystkim z liczbą kandydatów do liceów pedagogicznych, ich przygotowaniem w szkole podstawowej oraz z wymaganiami władz oświatowych. W początkowych latach istnienia tych liceów przyjmowano wszystkich chętnych, co spowodowało obniżenie wyników nauczania oraz znaczne odejścia uczniów z liceów. Niejednokrotnie władze oświatowe nagradzały licea, które miały wysoką efektywność; nagradzały nauczycieli, którzy oceniali uczniów liberalnie, stąd i przypadki sztucznego podwyższania ocen ku zadowoleniu władz. W sprawozdaniu za pierwszy okres w roku szkolnym 1951/52 kierownik Szkolenia i Doskonalenia Kadr informował, „że wyniki są raczej gorsze niż przeciętne, a w szkołach tego typu takie nie powinny być”³⁷. Najgorsze wyniki były w klasach wstępnych. Liczba ocen niedostatecznych z matematyki wynosiła 30,3%, z chemii — 29,4%⁰ i z języka rosyjskiego — 27,4%. W klasach pierwszych i drugich wyniki były nieco lepsze, ale w klasach trzecich znów ulegały obniżeniu. O tak niskich wynikach zdecydowało kilka przyczyn:

- 1) niedostateczne przygotowanie uczniów w szkole podstawowej;
- 2) brak umiejętności samodzielnego uczenia się uczniów klas wstępnych i pierwszych oraz niewłaściwe metody pracy stosowane przez nauczycieli na lekcji,
- 3) przyjmowanie do klasy III uczniów z liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych;
- 4) duży odsetek młodzieży miejscowego pochodzenia o słabej znajomości języka polskiego;
- 5) brak opieki ze strony nauczycieli i organizacji Związku Młodzieży Polskiej;
- 6) niedostateczna praca rad pedagogicznych, które nie analizowały wyników nauczania.

W następnym sprawozdaniu zwrócono uwagę na poprawę wyników nauczania w drugim półroczu 1951/52 w stosunku do pierwszego okresu, tłumacząc to uaktywnieniem się kół przedmiotowych. Jednocześnie w owym sprawozdaniu zwrócono uwagę na zbyt wyraźną poprawę wyników nauczania w Liceum Pedagogicznym w Mrągowie, gdzie na 203 uczniów tylko jeden nie otrzymał promocji do następnej klasy, zaś 5,2% uczniów z ocenami niedostatecznymi otrzymało poprawki. I rzeczywiście, wizytacja tegoż liceum nie potwierdziła tak wysokiego poziomu, bowiem przykładowo z języka polskiego stwierdzono niższy poziom niż w innych zakładach, w których wykazano 15% uczniów z ocenami niedostatecznymi. W innych liceach wykazana liczba ocen niedostatecznych przedstawiała obraz rzeczywisty, co ilustruje tabela 5³⁸.

³⁷ KOS, O-II-9/220/35, Sprawozdanie Oddziału Szkolenia i Doskonalenia Kadr (SIDK) za pierwszy okres 1951/52 r.

³⁸ KOS, I-9/220/28, Analiza wyników nauczania w liceach pedagogicznych za drugie półroczcie 1951/52 r.

TABELA 5. Wyniki nauczania w liceach pedagogicznych za rok szkolny 1951/52

Licea	Klasyfikowani w I okresie			Klasyfikowani w II okresie			Wyniki na koniec roku			Nie promowani	Otrzymało poprawki
	ogółem	z oceną niedostateczną		Ogółem	z oceną niedostateczną		klasyfikowani	w tym z oceną niedostateczną			
		liczba	%		liczba	%		liczba	%		
Bartoszyce	201	43	26,7	197	36	19,0	193	27	14,0	10	17
Giżycko	173	59	34,0	172	52	30,0	168	17	10,0	2	15
Lidzbark	280	50	17,5	270	73	27,0	268	59	22,0	11	48
Mragowo	203	68	21,7	200	29	13,0	194	10	5,2	1	9
Ostróda	241	68	28,0	258	62	27,0	235	33	14,0	3	30
Olsztyn	204	88	43,0	195	73	37,5	184	24	13,0	9	15
Razem	1302	376	×	1292	325	×	1241	170	×	36	134

Źródło: KOS-0-II-9/220/28, Analiza wyników nauczania w liceach pedagogicznych za II półrocze 1951/1952.

Poprawki były jednym ze środków na podwyższanie danych statystycznych. Kuratorium w piśmie do dyrektorów liceów pedagogicznych podkreślało, że „egzaminy poprawkowe winny być stosowane celowo wyjątkowo środków podniesienia wyników nauczania przy uwzględnieniu zasady, że młodzież, która otrzyma egzamin poprawkowy, uzyska zorganizowaną i systematyczną pomoc w okresie ferii, zapewniającą jej możliwość złożenia egzaminów poprawkowych”³⁹.

Dyrekcje liceów różnie tłumaczyły odsetek poprawek. Na przykład Lidzbark Warmiński wyjaśniał, że młodzież klas pierwszych miała duże braki ze szkoły podstawowej (język polski i rosyjski oraz matematyka). Zapewniano równocześnie, że pomoc dla młodzieży ze strony nauczycieli będzie realizowana w postaci konsultacji zbiorowych lub drogą korespondencji. Dyrekcja z Bartoszyca natomiast wyjaśniła, że około 50% mających poprawki, to uczniowie prawie dostateczni, lecz mający słabo ugruntowany materiał, zaległości w lekturze i braki w ortografii, co przy samodzielnym powtórzeniu wystarczało do zdania poprawki⁴⁰. Egzaminy poprawkowe stwarzały dla wielu osób możliwość ukończenia szkoły w terminie; stanowiły szansę dla uczniów pracowitych i ambitnych, którym z różnych powodów groziło pozostanie na drugi rok. Około 70% uczniów z poprawkami zdawało je i kontynuowało dalej naukę w klasach wyższych, zaś około 30% tych najślabszych lub nie wykazujących dobrej woli, poprawek nie zdawało i ci bądź powtarzali klasę, bądź opuszczali szkołę. Największy odsiew występował po pierwszej klasie (tab. 6).

W okresie tych ośmiu lat, gdy liczba nie promowanych wynosiła średnio 8,7%, to w klasach pierwszych sięgała 14%. Największą liczbę nie promowanych w omawianym okresie zanotowano w roku szkolnym 1953/54 — 21,1%, a w klasach pierwszych prawie 25%, co spowodowane było wprowadzeniem

³⁹ KOS, I-II-9/220/35, pismo Oddziału SiDK do dyrektorów liceów pedagogicznych z 26 II 1953 r.

⁴⁰ KOS, O-II-9/220/12, Egzaminy poprawkowe za rok szkolny 1952/53.

TABELA 6. Uczniowie nie promowani w liceach pedagogicznych w latach 1947—1955

Rok szkolny	Uczniowie ogółem	Nie promowani		Klasa I		
		liczba	%	uczniowie ogółem	nie promowani	
					liczba	%
1947/48	897	27	3,0	139	8	5,7
1948/49	1086	107	9,8	139	20	14,4
1949/50	1178	45	3,8	87	3	3,4
1950/51	1375	77	5,6	94	12	12,7
1951/52	1383	116	8,3	485	55	11,3
1952/53	1687	88	25,2	538	51	9,4
1953/54	1775	372	21,1	745	184	24,6
1954/55	1888	138	7,3	667	72	10,7
Razem	11269	970	×	2893	405	×

Zródło: Archiwum KW PZPR, Wydział Propagandy „A” (materiały nie opracowane), Odpad w liceach pedagogicznych i liceach wychowawczyń przedszkolki w latach 1947—1955.

do szkół obowiązkowych egzaminów promocyjnych we wszystkich klasach z języka polskiego i matematyki, a poza tym w klasie I — z języka rosyjskiego, w klasie II — z biologii i w klasie III — z geografii.

Z niepromowaniem ucznia wiązało się często opuszczenie przez niego szkoły, choć były i inne przyczyny odchodzenia z liceów pedagogicznych:

— trudne warunki materialne (po II klasie liceum uczeń z tzw. małą maturą szedł do pracy);

— ucieczka do szkół technicznych;

— nieprzydatność do zawodu;

— zamażpójście;

— mała atrakcyjność zawodu nauczycielskiego.

Efektywność kształcenia w liceach pedagogicznych wyliczano na podstawie wyników klasyfikacji. Za podstawę obliczenia sprawności zakładów wzięto liczbę uczniów zapisanych do klas pierwszych, następnie śledząc ich losy ustalono, ilu uczniów ówczesnych klas pierwszych doszło do matury bez powtarzania którejkolwiek klasy (tabela nr 7).

W latach 1951/1952, gdy klasy pierwsze liczyły 485 uczniów, do matury w roku 1955 bez powtarzania klasy doszło tylko 251, a maturę zdało 208, czyli 43% rozpoczynających naukę w klasie pierwszej. Zatem efektywność w zakładach kształcenia nauczycieli w tych latach była bardzo niska, a odsiew wysoki.

Wprawdzie część dochodziła do matury po roku lub dwóch, ale to podrażało koszty kształcenia nauczycieli. Przyczyn niskiej efektywności kształcenia dopatrywano się w:

— przyjmowaniu uczniów słabych (by wypełnić zaplanowane limity),

— przeciążeniu uczniów na skutek niewłaściwych programów,

— braku podręczników,

— błędach i zaniedbaniach szkoły w organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej,

TABELA 7. Efektywność kształcenia w liceach pedagogicznych na przykładzie lat 1951—1955

Liceum	Klasa I		Klasa II		Klasa III		Klasa IV		Ma- tura	Efe- ktyw- ność (w %)
	1951/52		1952/53		1953/54		1954/55			
	ucz- niowie	nie pro- mowa- ni	ucz- niowie	nie pro- mowa- ni	ucz- niowie	nie pro- mowa- ni	ucz- niowie	nie pro- mowa- ni		
Giżycko	45	6	39	13	26	—	27	5	22	44,8
Lidzbark	91	14	77	19	58	16	42	9	33	36,3
Mragowo	87	13	74	24	50	6	44	6	38	43,7
Olsztyn	90	11	79	16	63	32	31	2	29	32,2
Ostróda	88	8	80	11	69	14	55	11	44	50,0
Bartoszyce	84	11	75	21	52	—	52	10	42	50,0
Razem	485	63	422	104	318	68	251	43	208	×

Zródło: jak w tabeli 6.

— błędach i zaniedbaniach nauczycieli w organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego w czasie lekcji ⁴¹.

Odsiew wykazywał tendencję zwyżkową i stał się zjawiskiem groźnym. Pochodzenie społeczne uczniów przerywających szkołę korelowało ściśle ze strukturą społeczną młodzieży liceów pedagogicznych. Najczęściej opuszczały je dzieci chłopskie ⁴².

Najwięcej młodzieży odchodziło z klas pierwszych — 37,5%, a najmniej z klas czwartych — około 10%, co wiązało się już z adaptacją do przyszłego zawodu. Młodzież idąc do liceum pedagogicznego nie zawsze kierowała się zamiłowaniem czy zdolnościami. W wielu wypadkach kierowała nią chęć szybkiego awansu społecznego, więc przystosowywała się do wymogów stawianych w szkołach czy internatach. Często jednak młodzież sama rezygnowała z tego typu szkoły, bądź szkoła była zmuszona z niej zrezygnować. Mimo że władze szkolne analizowały problem odchodzenia uczniów ze szkoły i opracowywały wytyczne dla dyrekcji szkół, odsiew nie został zlikwidowany do końca istnienia liceów pedagogicznych, aczkolwiek zwiększyła się wydajność ich efektywność.

Jedną z przyczyn podniesienia efektywności kształcenia nauczycieli w liceach pedagogicznych była staranniejsza selekcja przy egzaminach wstępnych wskutek dużej liczby chętnych do tego typu szkół mimo ich sukcesywnej likwidacji. W Mragowie w 1964 roku na 80 miejsc było 226 chętnych, czyli selekcja wynosiła 1 : 3 ⁴³. Stąd też w roku szkolnym 1967/68 średnia efektywność przekroczyła 68%, to znaczy w stosunku do roku 1955 zwiększyła się o 25%. Poszczególne licea osiągnęły efektywność ponad 70%, a tylko Szczytno — poniżej 50% (tab. 8).

⁴¹ Archiwum KW PZPR, Wydział Propagandy „A” (materiały nie opracowane), Sprawozdanie Komisji Oświaty 1951/52.

⁴² OBN, R-152/V/3, Zakłady kształcenia nauczycieli w latach 1945—1970.

⁴³ KOS, O-II-9/15/44, Sprawozdanie z pracy Liceum Pedagogicznego w Mragowie za rok 1964/1965.

TABELA 8. Efektywność kształcenia w roku szkolnym 1967/68

Liceum	Liczba uczniów 1 X 1963	Liczba uczniów 30 V 1968	Dopuszczeni do matury		Dopuszczeni do egzaminu ustnego		Zdali egzamin ustny		Liczba poprawek	Efektywność w %
			tego-roczni	po przerwie	tego-roczni	po przerwie	tego-roczni	po przerwie		
Bartoszyce	181	145	141	5	141	6	131	6	10	72,4
Giżycko	43	45	44	—	44	2	41	2	3	95,3
Lidzbark	98	73	73	—	72	1	72	1	—	74,3
Mragowo	44	35	35	4	34	4	27	2	9	61,4
Szczytno	88	53	50	—	40	2	41	1	9	47,7
Razem	454	351	343	9	340	15	312	12	31	×

Źródło: KOS, 0-II-9/15/35, Sprawozdania roczne liceów pedagogicznych za rok szkolny 1967/68; wyliczenia własne.

Dzięki intensywnemu kształceniu nauczycieli w liceach w dość szybkim tempie złagodzone zostały niedobory w kadrze pedagogicznej województwa. I mimo uruchomienia w województwie w latach pięćdziesiątych dwóch studiów nauczycielskich, licea pedagogiczne były w dalszym ciągu podstawowym źródłem kadry dla szkolnictwa podstawowego regionu. Jeszcze w roku 1965, gdy były one już w stadium likwidacji, zaspokoily one 54% ogółu zapotrzebowania na kadrę nauczycielską w województwie⁴⁴.

Licea pedagogiczne w okresie XXV-lecia Polski Ludowej spełniły ważną rolę w rozwoju szkolnictwa w województwie olsztyńskim, które wskutek specyficznych warunków demograficznych potrzebowało dużej liczby nauczycieli i to szczególnie do szkół wiejskich. Wykształciły 6208 nauczycieli, a w połączeniu z innymi formami kształcenia (rejonowe komisje kształcenia nauczycieli, klasy pedagogiczne dziesiąte i jedenaste w liceach ogólnokształcących, państwowe kursy nauczycielskie i korespondencyjne licea pedagogiczne) ponad 9000, co stanowiło 4,5% nauczycieli w skali kraju.

⁴⁴ Stan i zadania szkolnictwa województwa olsztyńskiego w świetle uchwał VII Plenum KC PZPR, KW PZPR, Olsztyn 1961, s. 45.

DIE ORGANISATION UND DIE ENTWICKLUNG DER PÄDAGOGISCHEN LYZEEN
IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN IN DEN JAHREN 1945—1970
UND DIE EFFEKTIVITÄT IHRER AUSBILDUNGSARBEIT

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Nach 1945 war der Mangel an Lehrerkader die grösste Schwierigkeit in der Organisation des Schulwesens von Olsztyn. Um den Bedürfnissen zu entsprechen, wurden Vorbereitungslehrgänge für den Lehrerberuf veranstaltet, die als Folge ein neues Problem geschaffen haben: das Problem des unqualifizierten Lehrers, welches dann während der ganzen fünfundzwanzig Jahre von den Pädagogischen Lyzeen zu lösen war.

Die ersten Lehrgänge im Raum von Olsztyn hatten einen pädagogisch-repolonisorischen Charakter und waren für die masurische und ermländische Jugend bestimmt, welche die Arbeit mit den Kindern aufnehmen wollte. Auf dieser Basis sind dann die Pädagogischen Lyzeen entstanden: die ersten zwei in Olsztyn und Giżycko (1945) und die darauffolgenden in Morağ—Ostróda, Mragowo, Szczytno, Bartoszyce und Lidzbark Warmiński. Das letzte, achte Lyzeum, mit ukrainischer Unterrichtssprache wurde 1956 in Betrieb gesetzt; es erwuchs aus den gesellschaftlichen Bedürfnissen der Region, in der die ukrainische Bevölkerung etwa 10% ausmachte.

Die zunächst sehr bescheidene materielle Basis der Lyzeen, die von den Grundlagen aus geschaffen werden musste, wurde mit dem Ablauf von Jahren immer reichhaltiger. Dabei steigerte sich auch die Effektivität der Bildungsarbeit, die in den Jahren 1945—1954 wegen der schwachen Vorbereitung der Kandidaten selbst 50% nicht erreichte. Erst in den sechziger Jahren überschritt der Grad der Effektivität 60% und erreichte im Jahre 1968 sogar 70%: es war eine Folge des grösseren Zuflusses der Kandidaten, von denen bei der Aufnahme die für den Lehrerberuf besser geeigneten ausgewählt werden konnten. Dank der intensiven Ausbildungsarbeit konnten die Mängel an Kader in den Grundschulen der Wojewodschaft in einem ziemlich raschen Tempo gemildert werden. Infolge der Neuorganisation des gesamten Systems der Lehrerausbildung wurden die Pädagogischen Lyzeen 1970 aufgelöst. Insgesamt wurden darin 6208 Absolventen ausgebildet, und zusammen mit anderen Ausbildungsformen — über 9000 Absolventen, d.h. 4,5% der Lehrer im Masstab des gesamten Landes.

Übers. J. Serczyk